วารสารพุทธศิลปกรรม
JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

02

ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 | กรกฎาคม – ธันวาคม 2564|
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์: ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม ของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง

Myth of Five Buddhas: The Strategies of Cultural Resource Management of Wiang Kaa Long Morality Development Center

มาลี ไพรสน
Malee Praison
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai
สยาม ราชวัตร
Sayam Ratchawat
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Faculty of Humanities, Chiangmai University.
Corresponding Author, Email: maleepraison2001@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาเนื้อหาและแนวคิดทางพุทธศาสนาในตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ 2) ศึกษายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตำนานพระเจ้า 5 พระองค์ของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง

ผลการศึกษาพบว่า 1) ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์มีเนื้อหาสำคัญแยกได้ 4 ลักษณะ ได้แก่ ความสำคัญของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ในภัทรกัปป์นี้ แก่นธรรมในพระพุทธศาสนา ความสำคัญของการสืบทอดพระศาสนา และภาพสังคมอุดมคติยุคพระศรีอาริย์ 2) ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตำนานพระเจ้า 5 พระองค์ มีดังนี้ 1) การผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหาของตำนาน 2) การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ “เวียงกาหลง” และอนุรักษ์ให้เป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานตำนานและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต 3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมการถ่ายทอดตำนานอย่างหลากหลาย 4) การขับเน้นการสื่อความหมายในมิติความศักดิ์สิทธิ์ อารมณ์ความรู้สึกและอุดมคติทางศาสนา และ 5) การส่งเสริมการเรียนรู้หลักพุทธธรรมทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุขตามเจตนารมณ์ของตำนาน

คำสำคัญ: ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์, การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม, ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง

Abstract

This article aims to analyze the content and Buddhist philosophy in the Myth of Five Buddhas and to study the strategies of cultural resource management of The Myth of Five Buddhas of the Wiang-kaa-long Morality Development Center.

Its main content that can be classified into 4 characteristics: 1) The significance of Five Buddhas in this Pattara Kappa, 2) The core of Buddha"s teaching, 3) The importance of perpetuation Buddhism, 4) The character of ideal society in the Era of Phra Si-a-ri-ya. Additionally, the strategies to manage the cultural resource of The Myth of Five Buddhas, are as follows, 1) The re-production and the reinvention of the legend both in terms of the format and the content, 2) The revision of Wiang-ka-long history and its preservation as the sacred place which houses the mythical material and also as the living cultural learning resource center, 3) The creation of the variety of innovations to transmit the myth, 4) The emphasis on meaning communication in the dimensions of sacredness, emotions and religious idealism, and 5) The promotion of the learning of Buddha"s doctrines includes the principles that follows: Pariyatti, Patipatti and Pativeda in order to pacify the society according to the objectives of the original myth.

Keywords: The Myth of five Buddhas, cultural resource management, contemporary Lanna Buddhist Organization

บทนำ

สังคมล้านนาก็เช่นเดียวกับสังคมอื่นๆที่กำลังตกอยู่ในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสถานภาพการดำรงอยู่และความยั่งยืนของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้าเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งเน้นแต่รูปแบบโดยปราศจากการเข้าใจคุณค่าและความหมายที่แท้จริง ทั้งยังเป็นการดึงคนออกจากชุมชนเมื่อมีประเพณีพิธีกรรมสำคัญๆ ดังเช่น ประเพณียี่เป็งซึ่งมีที่มาที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระเจ้า 5 พระองค์และอุดมคติทางศาสนาพุทธ ในงานประเพณีนี้จะมีการเทศน์ “ธรรมกาเผือก พระเจ้า 5 พระองค์” และจุดประทีปตีนกาเพื่อบูชาพระแม่กาเผือกและพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ รวมทั้งมีการเทศน์มหาชาติเพื่อส่งเสริมให้ผู้คนสร้างคุณงามความดีเตรียมตัวเข้าสู่ยุคพระศรีอาริย์ เป็นต้น แต่ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวมีการเปลี่ยนแปลงไปและคนรุ่นหลังเริ่มไม่เข้าใจระบบคุณค่าของประเพณีดังกล่าว ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นการลดทอนคุณค่าความหมายและความสำคัญของมรดกภูมิปัญญาของชาติ นอกจากนี้วัฒนธรรมสมัยใหม่ยังได้ดึงคนรุ่นใหม่ออกจากรากเหง้าวัฒนธรรมของตนเองซึ่งนับเป็นปัญหาใหญ่ที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายจำเป็นต้องร่วมกันหาแนวทางแก้ไข

อย่างไรก็ตาม ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงซึ่งเป็นองค์กรพุทธเถรวาทล้านนาสมัยใหม่และเป็นองค์กรพัฒนานอกภาครัฐ ตั้งอยู่ในอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ได้ดำเนินการฟื้นฟู “ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์” มาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลานาน จึงน่าศึกษาว่าตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในฐานะเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงนำมาฟื้นฟู ถ่ายทอด และเผยแพร่นั้นมีเนื้อหาสำคัญเป็นอย่างไร และยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ที่ดำเนินการโดยศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงนั้นเป็นอย่างไร โดยผู้เขียนหวังว่าการศึกษาครั้งนี้จะช่วยขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในสังคมไทยได้ลึกซึ้งขึ้น รวมทั้งช่วยให้ทราบถึงแนวทางการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่ดำเนินการโดยองค์กรทางพุทธศาสนาในล้านนาซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ นอกจากนี้ยังจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่างๆ อีกด้วย

ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง: องค์กรพุทธล้านนาร่วมสมัย

ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงเป็นองค์กร “ปฏิบัติการทางศาสนา” เริ่มก่อตัวขึ้นในพื้นที่เมืองโบราณที่ชื่อว่า “เวียงกาหลง” ในตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ในปีพ.ศ. 2529 โดยพระอาจารย์ธรรมสาธิตซึ่งเป็นพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนากรรมฐาน (ธรรมยุต) และทำหน้าที่เป็นประธานองค์กรมาจนถึงปัจจุบัน องค์กรนี้มุ่งดำเนินกิจกรรมการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธศาสนาภายใต้โครงการ “ธัมมิกสังคม” ที่เน้นการพัฒนาคนถึงระดับจิตวิญญาณโดยมีคณะสงฆ์ในสายการปกครองทั้งฝ่ายมหานิกายและฝ่ายธรรมยุติกนิกายเป็นผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาขององค์กร จนกระทั่งองค์กรมีการขยายตัวในรูปของเครือข่ายชาวพุทธที่มีเจตนารมณ์ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการก่อรูปอัตลักษณ์องค์กรแบบสมัยใหม่โดยเฉพาะในด้านการจัดองค์กร (Organizational management) และด้านการดำเนินกิจกรรมทางศาสนา (Religious activity) มีการประยุกต์หลักพุทธธรรมไปส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนกิจกรรมทางการศึกษา ซึ่งทางองค์กรถือว่ากิจกรรมการพัฒนาดังกล่าวเป็นการถือปฏิบัติบนพื้นฐานการสงเคราะห์โลกตามหลักธรรมในพุทธศาสนา

ในด้านการจัดองค์กรนั้นมีการจัดแบ่งเป็นหน่วยต่างๆ เช่น มูลนิธิสาธิตธรรมานุเคราะห์ ทำหน้าที่บริหารจัดการด้านการเงินและทรัพย์สินขององค์กร ชมรมสมุนไพรและแพทย์แผนไทยทำหน้าที่ส่งเสริมและให้บริการด้านสุขภาพ เช่น การผลิตชาเพื่อสุขภาพและยาสมุนไพร เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีชมรมธรรมสังเวชไว้เป็นเสมือนแหล่ง“ฝากเป็นฝากตาย” กันในระหว่างสมาชิกทุกฝ่ายเมื่อเสียชีวิต ซึ่งจะมีระบบสวัสดิการการจัดงานศพและการจัดพิธีกรรมที่เน้นการศึกษาและภาวนาว่าด้วย “ธรรมสังเวช” และ “มรณานุสติ” องค์กรยังมีระบบสหกรณ์ออมทรัพย์ไว้ส่งเสริมให้สมาชิกพึ่งพากันด้านสวัสดิการการเงินมี “โรงงานโรงธรรม” เพื่อส่งเสริมอาชีพสุจริต และมี “โรงทานพระศรีอาริย์” ที่เน้นอาหารมังสวิรัติส่งเสริมเมตตาธรรมซึ่งเชื่อมโยงไปสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานขององค์กรที่สนับสนุนงานพัฒนาของภาครัฐซึ่งได้แก่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนของหน่วยงานการจัดการศึกษานอกระบบ และโครงการศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เป็นต้น

กลุ่มเป้าหมายหรือผู้เข้ามาใช้บริการขององค์กรมีมาจากทั้งในท้องถิ่นและต่าง

ถิ่นต่างที่กระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาค รวมทั้งจากต่างประเทศในแถบตะวันตก ประกอบด้วยฝ่ายพระภิกษุ สามเณร แม่ชี ผ้าขาว และกลุ่มคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทั้งหญิงและชาย เด็กและเยาวชน นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายวัดและสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งปัจจุบันพบว่าขยายตัวออกไปถึงมากกว่า 10 แห่ง กระจายตัวอยู่ในเขตจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ลำปาง และพิษณุโลก เครือข่ายนักบวชเหล่านี้ต่างดำเนินงานภายใต้ระบบการปกครองของคณะสงฆ์ต้นสังกัดของแต่ละฝ่ายและเป็นอิสระจากกัน แต่ขณะเดียวกันก็มีการรวมตัวกันในรูปองค์กรคณะสงฆ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในนาม “ชมรมสังฆสามัคคีธรรม” เพื่อให้การสนับสนุนซึ่งกันและกันในด้านกิจการพระศาสนาของแต่ละสังกัดนอกเหนือจากกิจกรรมสำคัญขององค์กรหลัก

แนวคิดทางพุทธศาสนาของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์

ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ฉบับของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงนั้น กล่าวถึงกำเนิดของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์เมื่อครั้งยังเป็นพระโพธิสัตว์ในยุคต้นภัทรกัปป์นี้ ดังความโดยย่อว่า เมื่อครั้งปฐมกัปป์นั้นพระโพธิสัตว์ 5 พระองค์ได้ถือกำเนิดในไข่นางพญากาเผือก แต่ต่อมาได้เกิดเหตุการณ์ที่ทำให้พลัดพรากจากกัน นางพญากาเผือกติดตามหาลูกไข่ทั้ง 5 ไม่พบจึงตรอมใจตายไปเกิดเป็นฆติกาพรหมในชั้นสุทธาวาสและรอเป็นผู้ถวายเครื่องอัฏฐบริขารเมื่อลูกแต่ละพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ส่วนพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้รับการช่วยเหลือเลี้ยงดูจากแม่เลี้ยงทั้ง 5 ตั้งแต่ยังอยู่ในไข่จนเติบใหญ่เป็นมนุษย์บุรุษเพศแล้วออกบวชเป็นฤาษีบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่า ต่อมาฆติกาพรหมได้แปลงกายเป็นนางพญากาเผือกมาปรากฏตัวให้พระฤาษีโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้พบและบอกเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้น ก่อนจากไปได้ดึงขนขาวมาฟั่นเป็นรูปตีนกาให้ลูกไว้จุดประทีปบูชาคุณมารดา พระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ได้บำเพ็ญบารมีอีกหลายภพหลายชาติจนกระทั่งได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในภัทรกัปป์นี้ไปแล้ว 4 พระองค์ตามลำดับ ได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมมโน พระกัสสโป และพระโคตโมซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ส่วนองค์ที่ 5 จะได้ตรัสรู้เป็นพระศรีอริยเมตไตรย์พุทธเจ้าในอนาคต สภาพสังคมและบ้านเมืองในโลกยุคพระศรีอริยเมตไตรย์จะอุดมสมบูรณ์ด้วยโภคสมบัติ ผู้คนจะมีแต่ความสุขสงบ ผู้ที่จะไปเกิดในยุคนั้นได้จะต้องบำเพ็ญคุณงามความดีโดยการหมั่นให้ทาน รักษาศีลและภาวนา

เนื้อหาและแนวคิดสำคัญของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์นั้นมุ่งเน้นถึงความ

สำคัญของพระพุทธเจ้า หลักธรรมสำคัญอันเป็นหัวใจของพระศาสนา ลักษณะสังคมอุดมคติในยุคพระศรีอาริย์ รวมทั้งส่งเสริมให้มีการสืบทอดพระพุทธศาสนาและประเพณีสำคัญ ส่วนที่แตกต่างไปจากตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ฉบับอื่นๆคือมีการเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องกับสถานที่ที่มีอยู่จริงในยุคปัจจุบันด้วย ดังรายละเอียด ต่อไปนี้

1) เนื้อหาที่เสนอให้เห็นความสำคัญของ “พระพุทธเจ้า” ในฐานะผู้ตรัสรู้ธรรม ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ยากในโลก ซึ่งหมายรวมถึงการที่มนุษย์จะได้พบพระพุทธศาสนาก็เป็นสิ่งที่หาได้ยากในโลกด้วย (พระอาจารย์ธรรมสาธิต, ม.ป.ท,) แต่ในยุคที่เรียกว่า “ภัทรกัปป์” นี้ มีพระพุทธเจ้าเสด็จมาตรัสรู้ถึงห้าพระองค์ ได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระโคตโม และพระศรีอริยเมตไตรโย ปัจจุบันเป็นยุคพระพุทธเจ้าองค์ที่ 4 คือพระ “โคตโม” หรือพระพุทธโคดม พระอาจารย์ธรรมสาธิตกล่าวว่า เนื้อหาส่วนนี้เป็นทั้งการให้ความรู้ทางพุทธศาสนา และเป็นการให้กำลังใจว่าหากแม้นบุคคลมิอาจบรรลุธรรมได้ทันในยุคพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบันคือพระโคตโมนี้ มนุษย์ก็ยังจะสามารถประพฤติปฏิบัติเพื่อให้ไปเกิดทันในยุคพระพุทธเจ้าองค์ที่ 5 หรือยุคพระศรีอาริย์ซึ่งเป็นยุคที่ทุกคนจะมีความสุขเสมอกันและจะได้บรรลุธรรมเข้าสู่พระนิพพานทั้งหมด

2) เนื้อหาที่เสนอหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาทั้งส่วนทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ พระอาจารย์ธรรมสาธิต กล่าวว่า เรื่องราวในตำนานนี้เป็นทั้ง “บุคลาธิษฐานธรรม” และ “ธรรมาธิษฐานธรรม” ซึ่งเป็นระบบคิดทางศาสนา และได้อธิบายว่าหลักธรรมสำคัญที่แสดงในตำนาน ได้แก่ (1) หลักอริยสัจ 4 ซึ่งพระพุทธเจ้าทุกๆพระองค์จะต้องได้ค้นพบผ่านการตรัสรู้เหมือนๆกันหมด หลักธรรมข้อนี้แสดงตัวผ่านสถานะความเป็น “พระเจ้าห้าพระองค์” (2) หลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นหลักธรรมสรุปรวมมาจากหลักอริยมรรคในอริยสัจ 4 แสดงตัวผ่านวิถีการบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์ทั้งห้า (3) หลัก “ไตรลักษณ์” แสดงตัวผ่านวิถีชีวิตอันเป็นทุกข์ของแม่กาเผือก (4) หลักบารมีสิบทัศน์ แสดงตัวผ่านวิถีแห่งพระโพธิสัตว์ทั้ง 5 ที่ต้องปฏิบัติบำเพ็ญจนกว่าบารมีแต่ละขั้นตอนจะเต็มเปี่ยมและหนุนนำไปสู่การตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด (5) หลักพรหมวิหาร 4 แสดงตัวผ่านพฤติกรรมของนางพญากาเผือกและแม่เลี้ยงทั้งห้า พระอาจารย์ธรรมสาธิตกล่าวว่าเป็นคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและนำไปสู่การบรรลุธรรมหรือความบริสุทธิ์ของจิตในที่สุด

3) เนื้อหาที่เสนอให้เห็นความสำคัญของการสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยเสนอผ่านพฤติกรรมการแสดงออกของพระโพธิสัตว์ทั้งห้า ได้แก่ การออกบวชเพื่อทดแทนพระคุณ

แม่ผู้ให้กำเนิดรวมทั้งแม่เลี้ยงทั้งห้าที่ได้เมตตาช่วยชีวิตและให้การเลี้ยงดูจนเติบใหญ่ และเป็นการบวชเพื่อบำเพ็ญบารมีไปสู่การพ้นทุกข์ พระอาจารย์ธรรมสาธิตกล่าวว่าความหมายของการออกบวชในตำนานนี้ถือเป็น “อริยประเพณี” หรือประเพณีแห่งอริยชนผู้ประเสริฐที่จะทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนาในฐานะศาสนทายาท นอกจากการออกบวชก็ได้แก่การที่พระโพธิสัตว์ทั้งห้าได้พากันประกอบพิธีจุดประทีปตีนกาเพื่อแสดงถึงการรำลึกบูชาคุณแม่กาเผือกหรือฆติกาพรหมผู้ให้กำเนิดกับแม่เลี้ยงทั้งห้า เป็นการสื่อสารให้ตระหนักถึงคุณธรรมความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ

4) เนื้อหาที่เสนอแนวคิดเชิงสังคมของพุทธศาสนาที่ว่าสังคมมนุษย์จะบังเกิดสันติภาพและสันติสุขได้หากผู้คนมีศีลธรรมคุณธรรมปราศจากการเบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกัน พระอาจารย์ธรรมสาธิตกล่าวว่าสังคมอุดมคติในยุคพระศรีอาริย์ที่นำเสนอในตำนานนั้นเป็นโลกแห่งความพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะคนที่จะได้ไปเกิดในยุคนั้นเป็นผู้ที่สั่งสมบารมีมาครบถ้วนสมบูรณ์ และส่งผลให้ในทางกายภาพของโลกในยุคดังกล่าวมีสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ ชีวิตทางสังคมก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ชีวิตทางวัตถุก็จะมีแต่ความสะดวกสบายได้รับความสุขสมปรารถนาทั้งปวง และในที่สุดก็ยังจะได้บรรลุถึงนิพพานอันเป็น “สันติบรมสุข” แนวทางการปฏิบัติบำเพ็ญที่จะสามารถนำพาไปสู่โลกพระศรีอาริย์ก็คือการยึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าดังกล่าวในข้อ 4.2 แล้วนั้น

อย่างไรก็ตาม มีข้อที่แตกต่างจากตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในที่อื่นๆได้แก่ เนื้อหาที่เสนอภาพความเชื่อมโยงกันระหว่างเรื่องราวในตำนานพระเจ้าห้าพระองค์กับภูมิสถานในท้องถิ่นที่ครอบคลุมอาณาบริเวณหนึ่งในภาคเหนือของประเทศไทย ในปัจจุบันนี้คือ เขตอำเภอเวียงป่าเป้า ได้แก่บริเวณเวียงกาหลง บ้านหนองบัว ม่อนแดดส่อง เขตอำเภอวังเหนือได้แก่ วัดพระเกิด บ้านแม่เลียบ บ้านวังมน บ้านฮ่องไฮหรือฮ่องไห้ บ้านป่าบง บ้านแจ้ห่ม แจ้ซ้อน และดอยอักโข ซึ่งเป็นสถานที่ที่ได้รับการเล่าขานกันในแบบมุขปาฐะ (Oral tradition) สืบมาว่าสถานที่เหล่านั้นล้วนเป็นอาณาบริเวณแห่งการอุบัติขึ้นครั้งแรกของพระโพธิสัตว์ทั้งห้าในยุคต้นกัปป์ (ภัทรกัปป์) ของโลกนี้ เช่น บริเวณที่พระโพธิสัตว์ทั้งห้ามาถือกำเนิดในครรภ์นางพญากาเผือกเป็นที่มาของชื่อสถานที่ “วัดพระเกิด” บริเวณที่นางพญากาเผือกมาหลงทางกลับรังไม่ได้เนื่องจากเกิดพายุฝนฟ้าคะนองจนเป็นเหตุให้ต้องพลัดพรากจากลูกทั้งห้า ได้ภูมินามว่า “เวียงกาหลง” ส่วนสถานที่สุดท้ายในเส้นทางชีวิตรันทดของ

นางพญากาเผือกคือบริเวณภูเขาที่นางได้ดับชีพลงเนื่องจากสภาพร่างกายและจิตใจบอบช้ำหนักหนาสาหัส “เป็นอันมาก” บริเวณนี้จึงมีภูมินามว่า “ดอยอักโข” ซึ่งปัจจุบันได้แก่วัดอักโขชัยคีรี จังหวัดลำปาง เป็นต้น

เนื้อหาและแนวคิดสำคัญดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ก็คือคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาในสังคมล้านนาที่ย่นย่อเนื้อหาสำคัญของหลักศาสนาเข้าไว้ในเรื่องราวสั้นๆแต่เต็มแน่นด้วยความหมายลึกซึ้ง ทั้งโอบรวมเอาแก่นสารทางศาสนธรรมมาเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้เป็นส่วนหนึ่งส่วนเดียวกันอย่างแยกไม่ออก ทั้งนี้โดยมีภูมินามของสถานที่เป็นหลักฐานแสดงความเชื่อมโยงนั้น บทสรุปนี้ยืนยันได้จากการที่พระครูบาศรีวิชัย (โสภา ชานะมูล, 2539) มาทำการบูรณะพระธาตุเจดีย์วัดพระเกิด และสร้างรูปหล่อทองสัมฤทธิ์นางพญากาเผือกประดิษฐานไว้ที่ตำแหน่งสูงสุดขององค์พระเจดีย์คือตรงส่วนปลายยอดฉัตรเพื่อแสดงถึงความสำคัญสูงสุด เมื่อพระอาจารย์ธรรมสาธิตมาพบเข้าจึงเข้าใจความหมายและเจตนารมณ์ในการถ่ายทอดเรื่องราวของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ของพระครูบาศรีวิชัย ท่านจึงได้ก่อตั้งศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงเพื่อรองรับและขยายบทบาทหน้าที่ของตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ตามรอยพระครูบาศรีวิชัยให้คนยุคปัจจุบันได้รับรู้และเรียนรู้ต่อไปในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาอันทรงคุณค่า

ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม: ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์

ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงมียุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม โดยเน้นความสำคัญของตำนานสู่การรับรู้แบบฝังลึกร่วมกัน และเน้นการปฏิบัติตามหลักคำสอนสำคัญทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้บรรลุตามเจตนารมณ์ของตำนาน พระอาจารย์ธรรมสาธิตเชื่อว่าหลักการดังกล่าวจะทำให้เกิดความสุขสันติหรือพ้นทุกข์ได้ตั้งแต่ในชีวิตปัจจุบัน “ที่นี่และเดี๋ยวนี้” ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างโลกพระศรีอาริย์ให้เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบันเช่นเดียวกับที่พุทธทาสภิกขุได้กล่าวไว้ว่า “โลกพระศรีอาริย์อยู่แค่ปลายจมูก” และการปฏิบัติดังกล่าวยังจะเป็นการสั่งสมบารมีธรรมที่ส่งผลเชื่อมโยงไปสู่ชีวิตในโลกหน้าด้วยหากการปฏิบัติบำเพ็ญในโลกนี้ยังไม่สามารถบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2543) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหาของตำนาน โดยผสมผสานตำนานพระเจ้าห้าพระองค์แบบดั้งเดิมเข้ากับตำนานพระศรีอาริย์และประวัติศาสตร์

ภูมินามท้องถิ่น รวมทั้งเพิ่มเติมคำบรรยายว่าด้วยแนวทางการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา และทาน ศีล ภาวนา ในตำนานฉบับภาษาไทยกลางที่ถ่ายทอดโดยพระอาจารย์ธรรมสาธิต ซึ่งนอกจากจะเป็นการขยายเนื้อหาให้สมบูรณ์ขึ้นแล้วยังเป็นการเน้นย้ำอุดมคติทางศาสนาจากตำนานให้ชัดเจนขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาตำนานที่บันทึกถ่ายทอดไว้ในพับสาเป็นภาษาล้านนาที่ปริวรรตเป็นอักขระภาษาไทยกลาง และใช้ในการเทศนาตามจารีตดั้งเดิมของสังคมล้านนาในประเพณีจุดประทีปธรรมเวียงกาหลงเป็นประจำทุกปี

2) การฟื้นฟูประวัติศาสตร์ “เวียงกาหลง” และอนุรักษ์ให้เป็นสถานศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานตำนานพระเจ้าห้าพระองค์และแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต เป็นการเชื่อมอดีตกับปัจจุบันที่เคยแตกสลายออกจากกันให้กลับมาเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันต่อไป โดยการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองร้างโบราณกลางป่าชื่อ “เวียงกาหลง” ที่เคยตั้งอยู่อย่างลี้ลับไร้ค่าถูกป่ารกปกคลุมอยู่โดยปราศจากการใส่ใจใดๆมาเป็น “เวียงกาหลงเมืองวัฒนธรรม” ดังเช่น ในด้านกายภาพ มีการสร้าง “ลานแม่กาเผือกและพระเจ้าห้าพระองค์”เป็นสัญลักษณ์ของตำนานและเป็นประดุจ “หัวใจ”ของเวียงกาหลง มีศาลาที่ประดิษฐานรูปปูนปั้นพระศรีอาริย์โพธิสัตว์ปางเมตตา และต้นกากะทิงซึ่งจะเป็นโพธิพฤกษ์ของพระศรีอาริย์อยู่ด้านหน้าศาลา ส่วนพื้นที่ถัดไปเป็นอุทยานพระเจ้าห้าพระองค์เมื่อครั้งยังเป็นฤาษีพระโพธิสัตว์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์คูเมือง การจัดทำผังเมืองจำลอง การสร้างพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเก็บรักษาเครื่องเคลือบเซรามิคของเวียงกาหลงให้ทำหน้าที่บอกเล่าประวัติศาสตร์เวียงกาหลงที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ การก่อสร้างวัด”พระยอดขุนพลเวียงกาหลง”ในพื้นที่ทางทิศใต้นอกคูเมืองเพื่อให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ รวมทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการสร้างศาสนทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน นอกจากนี้ลักษณะความเป็น “เมืองวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ยังครอบคลุมไปถึงยุทธศาสตร์ข้ออื่นๆอีกทั้งหมด ดังจะกล่าวต่อไป

3) การสร้างสรรค์นวัตกรรมการถ่ายทอดตำนานอย่างหลากหลาย เป็นการสื่อความหมายและความสำคัญของตำนานให้เข้าถึงการรับรู้ของผู้คนโดยเน้นกระบวนการทางสุนทรียะ ได้แก่ 1) วรรณกรรมพับสาแบบโบราณล้านนาสำหรับใช้เทศนาถ่ายทอดตำนานในพิธีกรรมศักดิ์สิทธิและเรื่องเล่าร้อยแก้วภาษาไทยกลางในหนังสือบทสวดมนต์-ภาวนาสำหรับอ่านได้ทั่วไป 2) บทเพลงธรรมสังคีตหลากหลายทำนองที่มีการเน้นเนื้อหาพรรณนาถึงพระโพธิสัตว์ แม่กาเผือกและโลกศรีวิไลยุคพระศรีอาริย์ เช่น ชุดเพลงลำนำพระเจ้าห้า

พระองค์ ชุดเพลงสายธรรมเสียงเพลงและแหล่ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ รวมทั้งการขับซอพื้นบ้านล้านนาในงานประเพณีจุดประทีปธรรมเวียงกาหลง 3) งานประติมากรรมหลายรูปแบบหลากเนื้อหา เช่น ประติมากรรมแม่กาเผือกและพระโพธิสัตว์ทั้งห้าใน “ลานแม่กา” รูปหล่อพระศรีอาริย์อันงดงามที่สื่อแสดงสัญลักษณ์แห่งเมตตาธรรม เป็นต้น 4) งานจิตรกรรมที่มีทั้งจิตรกรรมฝาผนังในอาคารและจิตรกรรมบนผิวเครื่องเคลือบเซรามิคเวียงกาหลงที่เผยแพร่ภาพสัญลักษณ์รูปแบบต่างๆจากตำนาน 5) นิทรรศการพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ เป็นการผลิตซ้ำความรู้เกี่ยวกับตำนานในงานเทศกาลสำคัญประจำปี และ 6) ประเพณีประดิษฐ์ใหม่ที่ฟื้นฟูต่อยอดมาจากงานประเพณียี่เป็งแบบดั้งเดิมของล้านนาผสมผสานกับพิธีกรรม “หลวง” คือพิธีกรรม “5 ธันวามหาราช” โดยปรับชื่อใหม่เป็น “ประเพณีจุดประทีปธรรมเวียงกาหลง 5 ธันวา” ซึ่งมีทั้งการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ในด้านองค์ประกอบส่วนต่างๆให้สอดคล้องกับบริบทสังคมยุคใหม่ ทำให้ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์มีบทบาทสูงขึ้นในด้านการสร้างความกลมกลืนกับวัฒนธรรมระดับชาติอันเป็นการเพิ่มความสำคัญของตำนานทางศาสนาเรื่องนี้ให้มากขึ้น

4) การขับเน้นการสื่อความหมายในมิติความศักดิ์สิทธิ์ อารมณ์ความรู้สึก และอุดมคติทางศาสนา ด้วยเหตุที่ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เก็บรักษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และมีเนื้อหาสนับสนุนให้รักษาความสืบเนื่องของศาสนาและประเพณี ทางองค์กรจึงมีการขับเน้นคุณค่าความหมายโดยการเน้นการรับรู้ทางอารมณ์ความรู้สึกเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งศรัทธา และความตระหนักสำนึก เช่น การจัดสิ่งแวดล้อมภายใน “เมืองวัฒนธรรมเวียงกาหลง” ให้มี “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” ต่างๆทางศาสนาไว้ให้เป็นที่เคารพบูชาและเป็นอนุสติ การสร้างบรรยากาศแวดล้อมที่สวยงามตามธรรมชาติให้ความรู้สึกสะอาด สงบ ร่มรื่น และสัปปายะเหมาะแก่การส่งเสริมให้คนเข้าถึงความ “สะอาด สงบ สว่าง” ทั้ง “ภายนอก” และ “ภายใน” นอกจากนี้บรรยากาศในงานประเพณี “จุดประทีปธรรมเวียงกาหลง 5 ธันวา” ซึ่งมีประจำทุกปีทั้งกลางวันและกลางคืนติดต่อกันถึงสามวันก็เป็นการผสานกันระหว่างความงดงามกับความศักดิ์สิทธิ์เช่น ขบวนเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ซึ่งมีผู้เข้าร่วมขบวนหลากหลายทั้งพระภิกษุ สามเณร แม่ชี และพุทธศาสนิกชนทั่วไป ตัวแทนหน่วยราชการจากส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น หน่วยงานการศึกษาท้องถิ่นและเยาวชนนักเรียน นักศึกษา รวมทั้งกลุ่มผู้เตรียมตัวบวชเฉลิมพระเกียรติวันพ่อแห่งชาติ การแสดงนาฏลีลาถวายเป็นพุทธบูชาของเด็กและเยาวชน

จากที่ต่างๆมากมาย เครื่องสักการะอันประณีตซึ่งประกอบไปด้วยงานประดิษฐ์ดอกไม้ ใบตองรูปแบบต่างๆ ช่อตุงและประทีปโคมไฟวิจิตรแบบล้านนาที่ประดับตกแต่งในงาน โดยเฉพาะในวันที่ 5 ธันวาคมจะมีการจุด “ประทีปตีนกา” จุดดอกไม้ไฟ และปล่อยโคมไฟนับร้อยๆดวงบูชาสว่างไสวในยามต้นราตรีผสานแสงไฟนีออนหลากสีสวยงามในระหว่างการเทศน์ธรรมกาเผือกและพระเจ้าห้าพระองค์ รวมทั้งการเทศน์มหาชาติบอกเล่าประวัติการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าในพระชาติสุดท้ายนั้น นับเป็นการสร้างบรรยากาศขรึมขลังอลังการและมีชีวิตชีวาสอดร้อยกับความเป็น”เมืองวัฒนธรรมเวียงกาหลง” ที่เป็นต้นกำเนิดตำนานและรับรู้กันแพร่หลายมาแต่โบราณกาล และที่ต่างจากงานประเพณีท้องถิ่นทั่วไปในสังคมล้านนายุคปัจจุบันก็คือจะมีการถวายเทียนชัยและร้องเพลงสดุดีมหาราชาถวายความจงรักภักดีแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ด้วย กระบวนการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรมเหล่านี้มีพลังกระตุ้นเร้าความทรงจำร่วมกัน มีอารมณ์ความรู้สึกในทางกุศลร่วมกัน และโน้มน้าวให้เกิดความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนา เกิดความสำนึกในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชาติ และการมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมดวงใจร่วมกัน มิติเหล่านี้จึงมีพลังสร้างแรงบันดาลใจในการปฏิบัติตามอุดมคติทางศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง

5) การส่งเสริมการเรียนรู้หลักพุทธธรรมทั้งปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธเพื่อให้สังคมเกิดสันติสุขตามเจตนารมณ์ของตำนานนับเป็น “หัวใจ” สำคัญสูงสุดของยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง เพราะเป็นการสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม (Invention of tradition) อีกลักษณะหนึ่งที่พระอาจารย์ธรรมสาธิตผู้นำองค์กรสร้างสรรค์ขึ้นจากการถอดรหัสยธรรมในตำนานสู่ปฏิบัติการ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้จากตำนานที่เน้นหลักทาน ศีล ภาวนา และศีล สมาธิ ปัญญา ที่เรียกว่า “การปฏิบัติธรรม” สำหรับฆราวาส กล่าวคือมีกำหนดเวลาการปฏิบัติในแต่ละวันซ้ำๆกันเริ่มตั้งแต่ตื่นนอนตอนเช้าจนถึงเวลาเข้านอนตอนกลางคืน ผู้ปฏิบัติจะได้ฝึกการให้ทานด้วยรูปแบบการอุทิศทรัพย์สิน วัตถุสิ่งของ และอาหาร รวมทั้งแรงกายแรงใจโดยสมัครใจผ่านกิจกรรมการทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน และการบำเพ็ญประโยชน์ภายในสถานปฏิบัติธรรม ในด้านการรักษาศีลผู้ฝึกปฏิบัติจะได้รับการฝึกโดยการสำรวมกาย วาจา ใจทั้งขณะอยู่กับตนเองและอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยการตระหนักรู้ในข้อปฏิบัติงดเว้น 8 ประการ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การลักขโมย การประพฤติที่เป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์

การใช้วาจาไม่เหมาะสมด้วยการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อไร้สาระ การดื่มเสพสุราเมรัยของมึนเมา การรับประทานอาหารยามวิกาล การร้องรำทำเพลงดูมหรสพ ประดับตกแต่งร่างกายด้วยเครื่องย้อมเครื่องหอมเครื่องทารวมทั้งเสื้อผ้าแพรพรรณและเครื่องประดับร่างกาย และข้อสุดท้ายคือการนั่งนอนในที่สูงหรือต่ำเกินไป ส่วนในด้านการทำสมาธิภาวนานั้นเป็นแบบอานาปานสติหรือกำหนดสติอยู่ที่ลมหายใจเข้าออก การฝึกสมาธิในระดับเบื้องต้นนั้นมีทั้งแบบที่เป็นพิธีการและแบบอิงตามอิริยาบถต่างๆในชีวิตประจำวัน การทำสมาธิแบบพิธีการนั้นได้แก่ การทำสมาธิในอิริยาบถนั่ง เดิน และยืน ซึ่งสามารถฝึกพร้อมกันได้เป็นกลุ่มใหญ่และขณะเดียวกันก็สามารถทำตามลำพังได้ด้วย ส่วนการฝึกสมาธิแบบไม่เป็นพิธีการซึ่งเหมาะสำหรับการฝึกด้วยตนเองตามลำพังทำได้โดยการสวดมนต์ให้จิตมีเครื่องอยู่หรือมีวิหารธรรม และการสำรวมจิตให้มีสติจดจ่อกับการเคลื่อนไหวร่างกายในขณะทำงานหรือทุกอิริยาบถในชีวิตประจำวัน การรับประทานอาหารมังสวิรัติเพื่อฝึกเมตตาธรรมในแต่ละวันก็เป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติด้วย ส่วนความรู้เชิงปริยัติสำหรับฆราวาสนั้นผู้ฝึกปฏิบัติจะได้รับฟังจากเทปการบรรยายธรรมผ่านเสียงตามสายของพระอาจารย์ธรรมสาธิตซึ่งส่วนใหญ่มีเนื้อหากล่าวถึงรายละเอียดของหลักปฏิบัติดังกล่าวข้างต้นและมักจะเน้นเสมอว่า ผลการปฏิบัติตามแนวศีล สมาธิ ปัญญา และการให้ทาน รักษาศีล ภาวนา นี้เป็นการสร้างบารมีให้เกิดความสุขสงบเย็นและนำไปสู่ความพ้นทุกข์เหมือนยุคพระศรีอาริย์ในปัจจุบัน ส่วนตอนทำวัตรค่ำหลังจากสวดมนต์จะมี “การเทศนาสด” จากพระอาจารย์ธรรมสาธิตเฉพาะในวันพระและวันสำคัญต่างๆ การฟังเทศน์ต้องนั่งสมาธิภาวนาไปด้วย ส่วนในวันธรรมดาอื่นๆก็จะมีพระสงฆ์จากวัดพระยอดขุนพลมานำการสวดมนต์และทำสมาธิโดยไม่มีการเทศนาธรรม นอกจากนี้ยังมี “อริยประเพณี” ต่างๆซึ่งจะมีตลอดปีเป็นประดุจห้องเรียนใหญ่ทางวัฒนธรรมสำหรับการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เชื่อมร้อยต่ออดีตกับปัจจุบันด้วย

ปฏิบัติการเหล่านี้ผู้เข้ารับการฝึกฝนสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้ และสามารถรับผล (ปฏิเวธ) ได้จริงทั้งในขณะที่ปฏิบัติและในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีคิด สภาพจิตใจและพฤติกรรม เช่น ความรู้สึกโปร่งเบาทั้งกายทั้งใจที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากการทำสมาธิภาวนา ซึ่งหากทำเป็นประจำก็จะยิ่งทำให้มีอารมณ์มั่นคงและเบิกบานเป็นนิจ การเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมที่ทำให้มีความละอายที่จะทำชั่วและการกลัวบาปซึ่งทำให้เห็นความสำคัญของการรักษาศีล การเป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยนและสงบเย็น

ลงมากกว่าแต่ก่อน รวมทั้งมีจริยานุ่มนวลและอ่อนน้อมถ่อมตนมากขึ้น การเข้าใจและยอมรับกฎธรรมชาติและธรรมดาของชีวิตที่ต้องมีเกิดแก่เจ็บตายและการพลัดพรากสูญเสีย การรู้จักลดความบาดหมางและให้อภัยผู้อื่น การรู้จักเสียสละและมีเมตตาทั้งต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ และโดยเฉพาะการมีสติเท่าทันและรู้จักระงับกิเลสได้มากขึ้น หลายคนเปลี่ยนวิธีคิดแบบมาร์กซิสม์มายอมรับระบบการพัฒนาทางจิตวิญญาณโดยใช้หลักพุทธธรรม บางคนถึงกับไปก่อตั้งชมรมเพื่อทำงานจิตอาสาช่วยเหลือเพื่อนๆผู้พิการ เป็นต้น ส่วนผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้ามากขึ้นก็จะพัฒนาไปสู่การเป็นนักบวชซึ่งมีทั้งแม่ชี สามเณรและพระภิกษุ การได้มาอยู่ปฏิบัติธรรมที่เวียงกาหลงของคนที่บวชเป็น “ผ้าขาว” จึงทำให้ชีวิตมีความสงบสุข ส่วนคนที่ยังต้องกลับไปใช้ชีวิตครอบครัวต่อไปก็รู้วิธีที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองและเป็นสุขมากขึ้น และมักจะชักชวนกันไปปฏิบัติธรรมกันทั้งครอบครัวหลังจากที่กลับบ้านไปแล้ว

องค์ความรู้จากการศึกษา

การศึกษายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงดังกล่าว ได้ช่วยให้ค้นพบองค์ความรู้และแนวคิดใหม่ๆทั้งในแง่คุณค่าสาระของตำนานและยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงในฐานะองค์กรพุทธศาสนาในสังคมล้านนาร่วมสมัย รวมทั้งได้เข้าใจถึงพลังการเคลื่อนไหวทางศาสนาของพุทธเถรวาทในยุคที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของระบบโลกยุคปัจจุบันดังจะได้อภิปรายทั้ง 3 ประเด็นต่อไปนี้

ประเด็นที่ 1 ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ในฐานะทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural Resource) นับเป็นวรรณกรรมที่ห่อหุ้มเอาหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนาอันเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเข้าไว้ภายใต้ระบบสัญญะ (signs) ต่างๆเพื่อส่งเสริมให้ผู้คนก้าวขึ้นสู่โลกุตรภูมิหรือภูมิแห่งความสุขสงบอย่างแท้จริง สถานะของตำนานเรื่องนี้จึงเป็นวรรณกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สังคมล้านนาใช้ถ่ายทอดผ่านพิธีกรรมเพื่อการสงวนรักษามายาวนาน การที่พระอาจารย์ธรรมสาธิตประธานศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงสามารถถอดรหัสยธรรมจากตำนานและแปรผลสู่กระบวนการปฏิบัติทางศาสนาในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างเป็นระบบนั้นไม่เพียงแต่จะสะท้อนให้เห็นคุณค่าความสำคัญยิ่งของตำนานเท่านั้น หากยังสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาหรือภูมิธรรมแห่งบรรพชนผู้สร้างตำนานในอดีต

รวมไปถึงปรีชาญาณทางศาสนธรรมอันลึกซึ้งของพระอาจารย์ธรรมสาธิตในฐานะผู้นำทางศาสนาในสังคมล้านนายุคปัจจุบันด้วย และอีกประการหนึ่ง การที่พระภิกษุผู้นำทางศาสนาได้เลือกนำเสนอสาระและแนวคิดจากตำนานเรื่องนี้ให้เป็นทางออกของสังคมในยุคปัจจุบันนั้นย่อมสะท้อนถึงทัศนะเชิงวิพากษ์และปฏิเสธสังคมโลกยุคใหม่โดยเฉพาะในส่วนที่มีลักษณะตรงข้ามกันกับสังคมอุดมคติในตำนาน กล่าวคือ ในแง่ความไม่สงบสุขอันเนื่องมาจากความบกพร่องทางศีลธรรมและระบบความคิดที่ให้ค่ากับวัตถุนิยมแต่มิได้ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตวิญญาณ

ประเด็นที่ 2 ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง ชี้ให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ดังกล่าวให้ความสำคัญต่อการส่งทอดความหมายและระบบคุณค่าจากตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ทั้งหลักธรรมในระดับโลกุตตระ (Transendence) และหลักธรรมระดับโลกิยะหรือระดับจริยธรรม (Morality) รวมทั้งจารีตประเพณีทางศาสนาอันเป็นระบบคุณค่าที่ “ส่งมาจากอดีต” (pastness) มาสู่กลุ่มเป้าหมายในปัจจุบัน นับเป็นการสร้างความทรงจำทางสังคม (Social Memory)ร่วมกันทั้งในระดับวิธีคิดและระดับปฏิบัติการโดยกลุ่มชนที่มีความปรารถนาและมีอุดมการณ์ร่วมกัน ด้วยวิธีการผลิตซ้ำและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม (reproduction and reinvention) ที่นำไปสู่รูปแบบการพัฒนาบนพื้นฐานแนวคิดทางศาสนาซึ่งกลมกลืนและสอดคล้องกับความต้องการของผู้คนในสังคมสมัยใหม่ ทั้งเกิดกระแสความสืบเนื่องและการผนึกผสานทางวัฒนธรรมร่วมกัน เหนืออื่นใดยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมต่างๆ เหล่านั้นได้แสดงถึงพลังการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรทางวัฒนธรรมของตนที่สอดคล้องกับนโยบายของสหประชาชาติ โดยเฉพาะการแสดงออกถึงสิทธิอำนาจ (Authority) ของชุมชนชาวพุทธกับบทบาทขององค์กรทางศาสนา (Religious Organization Roles) ที่ทำหน้าที่เชื่อมต่อเครือข่ายต่างๆเข้าด้วยกัน และด้วยกระบวนการขับเคลื่อนเป็นอิสระปลอดจากการครอบงำของอำนาจอื่น

ประเด็นที่ 3 บทบาทการเคลื่อนไหวทางศาสนาของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงในมิติทางศาสนา ชี้ให้เห็นว่าผู้นำองค์กรซึ่งเป็นพระสงฆ์สายวิปัสสนากรรมฐาน (ธรรมยุต) ได้เสนอทางเลือกการพัฒนาที่ยังคงยึดแก่นคำสอนหลักทางศาสนาไว้อย่างชัดเจนและมั่นคง โดยมีมโนทัศน์ที่เน้นการสร้างความสืบเนื่องและยั่งยืนแก่พระศาสนาโดยมิได้ “ทิ้งเปลือกและกระพี้ เลือกเอาแต่แก่น” แต่ได้เลือกที่จะเอาทั้งเปลือกและกระพี้ซึ่งหมาย

ถึงรูปแบบทางวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องห่อหุ้มแก่นธรรม สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมในพุทธศาสนานั้นไม่เพียงแต่จะมีพลังในการตอบสนองความต้องการในมิติจิตวิญญาณของผู้คนในยุคสมัยใหม่เท่านั้น แต่ยังมีความยืดหยุ่นสามารถปรับตัวเพื่อการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้หลายแนวทางหากผู้นำสามารถเข้าใจและเข้าถึงทั้งแก่นของศาสนารวมทั้งคุณค่าสาระทางวัฒนธรรมตลอดจนความต้องการของสังคมในบริบทหนึ่งๆ กล่าวในเชิงทฤษฎีทางพุทธศาสตร์ศึกษาจะเห็นได้ว่าแนวคิดและหลักการดำเนินงานด้านการเผยแผ่พระศาสนาของพระอาจารย์ธรรมสาธิตนั้นสอดคล้องกับแนวคิดพุทธบูรณาการ (Integrative Buddhism) อันเป็นแนวคิดทฤษฎีทางพุทธศาสตร์ศึกษา

สรุป

กล่าวได้ว่ายุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมของศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงนั้นแท้จริงแล้วก็คืองานพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมรูปแบบหนึ่ง ที่เกิดขึ้นท่ามกลางบริบทการเคลื่อนไหวทางสังคมหลายกระแส โดยเฉพาะขบวนการทางศาสนาที่มีมากมายหลายลักษณะ ทั้งกลุ่มศาสนาใหม่ที่เกิดขึ้นในรูปแบบลัทธิพิธีตามความเชื่อนอกพุทธและกลุ่มพุทธต่างรูปแบบต่างแนวทางอีกจำนวนมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสังคมไทยต้องการทางออกด้านจิตวิญญาณที่แตกต่างหลากหลายโดยที่รัฐและความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุในยุคสมัยใหม่ไม่สามารถตอบสนองได้ ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลงในฐานะองค์กรทางพุทธศาสนาที่ก่อรูปขึ้นในลักษณะองค์กรสมัยใหม่ในสังคมล้านนาปัจจุบันได้มุ่งเสนอระบบความคิดและวิถีปฏิบัติตามรอยทางพระพุทธศาสนาอย่างชัดเจนโดยใช้ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์เป็นทั้ง “เครื่องมือ” และ “คู่มือ” ในการดำเนินการพัฒนาสังคม ยุทธศาสตร์ดังกล่าวแสดงถึงมโนทัศน์เชิงระบบที่อยู่บนพื้นฐานแห่งความเป็นเหตุเป็นผล และเป็นการบูรณาการระหว่างหลักพุทธธรรมกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม (Cultural resources management) และการพัฒนาสังคม (Social development) ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการสืบทอดและรักษาตำนานพระเจ้าห้าพระองค์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาอันทรงคุณค่าให้ยั่งยืนเท่านั้น หากยังรวมไปถึงการสงวนรักษาและฟื้นฟู “เวียงกาหลง” เมืองโบราณให้กลับคืนมาเป็น “เมืองวัฒนธรรมที่มีชีวิต” ในฐานะมรดกทางสังคมด้วย เหนืออื่นใด องค์ความรู้จากการศึกษาครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการที่จะดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืนนั้นไม่ได้อยู่ที่การรักษาแต่รูปแบบภายนอก หากอยู่ที่การดึงเอาระบบคุณค่าทางวัฒนธรรมนั้นๆให้มาหยั่งรากสร้างความสุขความ

เจริญแก่ชีวิตจิตใจของผู้คนเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

1. บทความนี้สามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ในท้องถิ่นล้านนาแหล่งอื่นๆ ได้

2. ในการเขียนบทความครั้งต่อไป สามารถเพิ่มเติมเรื่องหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ทรงปฏิบัติ เพื่อนำหลักธรรมดังกล่าวมาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดทำแผนพัฒนาแหล่งประวัติศาสตร์ต่อไป

บรรณานุกรม

พระอาจารย์ธรรมสาธิต. (2552). “ตำนานพระเจ้าห้าพระองค์”. **บทสวดมนต์-ภาวนาศีลธรรม เวียงกาหลง**. มปท.

มูลนิธิสาธิตธรรมานุเคราะห์. (มปป). **สายธรรม เสียงเพลง.** เชียงราย : ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง.

เรืองฤทธิ์ อุตส่าห์. **เพลงลำนำ ตำนานพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ (ตำนานกาเผือก) ตำนานปฐมกัปป์แห่งพุทธศาสนา**. ที่ระลึกงานทอดกฐินสามัคคี สำนักสงฆ์ผึ้งไพรธรรมาราม ต. ป่าตึง อ. แม่จัน จ. เชียงราย.

โสภา ชานะมูล. (2534). **ครูบาศรีวิชัย “ตนบุญ” แห่งล้านนา (พ.ศ.2421–2481).** วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.